

zemalja, veća je vjerojatnost porasta nejednakosti i relativnog siromaštva u svim zemljama u bliskoj budućnosti, povećane jednake mogućnosti za žene će se i dalje razvijati, ali vjerojatno ne i za ostale manjinske ili diskriminirane skupine, na europskom kontinentu će se vjerojatno zadržati trend ekonomskog rasta i prosperiteta, usprkos povećanju broja socijalno isključenih. Na socijalnu politiku u europskim zemljama pojačano će utjecati i institucije EU, odnosno nastojanja formuliranja istih ili sličnih socijalnopolitičkih ciljeva. Konačno, europske socijalne države u srednjoročnoj će budućnosti biti manje velikodušne, više orijentirane na zapošljavanje i jednostavno nacionalne, zaključuju na samom kraju autori ove inspirativne i vrlo informativne knjige.

Siniša Zrinščak

JOURNAL OF EUROPEAN SOCIAL POLICY

Godina 11, 2001.

Godištem 2001. časopis *Journal of European Social Policy* ušao je u 11 godinu izlazenja. Dosadašnjih 10 godina časopisa komentirali su u uvodniku prvog broja ovog godišta novi glavni i odgovorni urednik Ian Gough i njegova zamjenica Emma Carmel. Osvrćući se na ideju pokretanja časopisa koji će ekskluzivno fokusirati europsku socijalnu politiku (ili socijalnu politiku u europskom kontekstu), oni su evocirali dva događaja koja su na samom početku 90-ih podvukli potrebu za novim časopisom: pad Berlinskog zida te jače povezivanje zemalja EU (markirano tadašnjim pripremama za donošenje Ugovora iz Maastrichta). O tome što se sve u međuvremenu dešavalo s područjem socijalne politike te idejom socijalne Europe postoje različita mišljenja. Po mnogima, ona je još uvijek na začelju europskih interesa. Časopis je, ipak, doprinio razjašnjavanju mnogih dilema te je potaknuo niz komparativnih istraživanja i studija. Za to su najzaslužniji dosadašnji glavni urednik Graham Room i zamjenica Anne Jamieson. Novi urednici, pak, smatraju da postoje znaci pojačanog interesa za socijalnu

Europu. Uvođenje eura pojačat će, nesumnjivo, interes za socijalnom kohezijom. Tzv. europski socijalni model preživio je oštar napad neoliberalnih kritika te ga sad čak i neke međunarodne agencije (Svjetska banka) otkrivaju kao zanimljiv model. Konačno, mnogobrojne, brze i neizvjesne društvene promjene nalažu stalnu prilagodbu pojedinih socijalnih politika. O svemu tome i dalje će se raspravljati na stranicama ovog časopisa, ističu njegovi novi urednici. Valja, također, notirati činjenicu da su u uredništvo časopisa ušli još neki eminentni profesori i istraživači socijalnih politika: G. Esping-Andersen, J. O'Connor, P. Pierson, M. Rhodes i B. Siim.

U broju 1 za 2001. godinu pozornost privlači rad Heikkia *Ervastia Class, individualism and the Finnish welfare state*. U povijesti razvoja skandinavske socijalne države srednja je klasa odigrala ključnu ulogu u podržavanju i širenju univerzalne socijalne zaštite te univerzalnih usluga. Pitanje jest što se danas dešava sa srednjom klasom te kako promjene u njenoj strukturi i društvenoj poziciji utječu na legitimaciju socijalne države. O tome postoje dvije različite teorije. Prva, tzv. teorija zasićenja, kazuje da će legitimitet socijalne države dolaziti u pitanje u mjeri u kojoj pripadnici srednje klase odbacuju solidarističku klasnu ideologiju te prihvaćaju individualističke vrijednosne orijentacije. Druga teorija, tzv. teorija o ireverzibilnosti, smatra da srednja klasa i dalje snažno podržava socijalnu državu i to zbog niza mogućih razloga (ovisnost o univerzalnim uslugama, veliki udjel zaposlenih žena u javnom sektoru, recentne ekonomske recesije i sl.). Upravo je ove dvije (te niz pomoćnih hipoteza) testirao autor ovog rada temeljem anketnog istraživanja. Istraživanje je ukazalo na niz zanimljivih rezultata. Premda je evidentna sklonost k privatizaciji i kritici socijalnih servisa, javnost je ipak naklonjenija zadržavanju i poboljšanju postojećih javnih usluga. Posebno je zanimljivo da su indikatori višeg stupnja obrazovanja, više klasne pozicije (prema subjektivnim kriterijima) te višeg dohotka povezani s nižim stupnjem individualističke kritike socijalne države. Primijećen je i dalje jak utjecaj političkih ideologija na stavove o socijalnoj državi, premda danas ima dosta studija koje govore (očito neutemeljeno) o smanjivanju političko-ideološkog utjecaja na niz društvenih pitanja. Prema dobnoj strukturi, najviše nezadovoljstva socijalnim uslugama iz-

ražavaju mladi ispitanici. Sve u svemu, teorija o ireverzibilnosti pokazala se za sada uspješnijom u objašnjavanju dominantnih stavova o socijalnoj državi u Finskoj.

U istom broju zanimljiv je i sljedeći članak troje autora Duncan Gallie, Dobrinke Kostove i Pavele Kuchara, *Social consequences of unemployment. An East-West comparison*. Autori su u ovom radu pokušali analizirati socijalne posljedice nezaposlenosti, a u kontekstu različitih načina socijalne zaštite nezaposlenih u četiri zemlje: UK, Bugarska, Slovačka i Češka Republika. Autorima se komparacija učinila posebno zanimljivom jer su uspoređivali zemlju s dužom tradicijom socijalne zaštite nezaposlenih (UK) sa zemljama koje su relativno nedavno uvele osiguranje od nezaposlenosti i koje su se u zadnjih deset godina suočile s povećanom razinom nezaposlenosti (postkomunističke zemlje). Ovdje se može primijetiti da je pitanje što bi komparacija pokazala da su u uzorak uzete i još neke zemlje kontinentalne Europe jer se modeli zaštite i načini suočavanja s nezaposlenošću razlikuju među zemljama s obzirom na njihovu dominantnu socijalnu tradiciju, a UK (za razliku od drugih europskih zemlja) ima naglašenu liberalnu tradiciju. Situacija se u bitnome razlikuje (a to je pokazao i ovaj rad) ovisno o dubini ekonomskih poteškoća pojedine zemlje, stopi nezaposlenosti, mogućnosti nalaženja novog posla, udjelu zaposlenosti bračnog partnera nezaposlene osobe i sl. Primjerice, nezaposlene osobe u postkomunističkim zemljama (posebice u Bugarskoj) su češće osobe u braku pa je često bračni partner taj koji olakšava tešku financijsku te stresnu psihološku situaciju. Ipak, posebno je zapaženo da drugih oblika pomoći u lokalnim zajednicama najčešće nema te da nije točna pretpostavka (o kojoj se često govori) da neformalna pomoć i podrška u velikoj mjeri nadoknađuju slabo razvijenu socijalno-zaštitnu mrežu. Bugarski primjer posebno upozorava na nedostatnost i društvenu opasnost situacije slabe pokrivenosti i kratkog trajanja naknada za nezaposlenost, a pri visokoj stopi nezaposlenosti. Niske naknade koje prima mali broj ljudi nisu pomogle većoj dinamici na tržištu rada a takve naknade, s druge strane, povećavaju psihološku i socijalnu deprivaciju nezaposlenih do neslučenih razmjera. Poučak, koji može biti koristan i za Hrvatsku.

U ovom broju objavljena su još dva rada: Pauline M. Prior, *Prospective Europe: does it*

exist for people with mental disorders?, te u rubrici *Debates* rad Phillipea C. Scmittera i Michaela W. Bauera, *A (modest) proposal for expanding social citizenship in the European Union*.

Iz broja 2 na prvom mjestu izdvajamo tekst Sigfried Leitner, *Sex and gender discrimination within EU pension system*. Pitanje spolnih i rodnih razlika unutar pojedinih sustava socijalne politike sve je češća tema istraživača. U ovom se radu govori o spolnim razlikama (na osnovi bioloških karakteristika) te rodnim razlikama (na osnovi pripisanih društvenih uloga žena i muškaraca). Unutar mirovinskih sustava dugo su postojale razlike zasnovane na spolnim obilježjima, a one se danas sve više prevladavaju. Riječ je o nejednakoj dobi odlaska u mirovinu za muškarce i žene (unutar EU gotovo sve europske zemlje to sada izjednačuju) te nejednakom pristupu "udovičkim" mirovinama za muškarce i žene (i ovdje propisi sve više govore o jednakim pravima). Razlike prema različitim rodnim karakteristikama i dalje postoje, a one odražavaju društvene razlike s obzirom na stupanj zaposlenosti žena, (ne)priznavanje njenih obveza u domu i sl. No, razlika među zemljama je toliko da ih je teško ukratko sažeti. Ženama koje imaju tipičnu radnu karijeru u uslužnom sektoru najbolje odgovaraju univerzalni mirovinski sustavi. Međutim, ženama koje imaju kontinuiranu karijeru u dobro plaćenim poslovima više odgovara model zasnovan na doprinosima iz rada ili rezidualni socijalni model. Žene bez svoje mirovine bolje prolaze u sustavima koji imaju veća prava za udovice, ali samo ako su udane itd. Na kraju se zaključuje da nema univerzalno prihvatljivog rješenja jer mnogo toga ovisi o konkretnim obrascima ženina zapošljavanja i rada.

U drugom radu iz ovog broja govori se o zanimljivom primjeru Danske: Hugh Compston i Per K. Madsen, *Conceptual innovation and public policy: unemployment and paid leave schemes in Denmark*. Danci su, naime, 1993. godine uveli novo pravo plaćenog dopusta zbog triju razloga: obrazovanje i doškoloavanje, briga o djeci, odsustvo za osobne potrebe. U sva tri slučaja odsustvo može trajati do godine dana, naknada iznosi 100% najvećeg iznosa naknade za nezaposlenost, a privremeno odsutne ljude zamjenjuju nezaposleni. Na taj se način smanjuje stopa nezaposlenosti (primjerice za 2% od 1993. do 1995. go-

dine), nezaposlenima se daje mogućnost stjecanja radnog iskustva, a zaposlene se potiče na dodatno obrazovanje (što povratno pozitivno djeluje na njihovu zapošljivost), čuvanje djece ili rješavanje drugih osobnih problema. Autori detaljno razmatraju niz društvenih čimbenika koji su doprinijeli uvođenju ovako inovativnih i uspješnih rješenja u Danskoj.

Slično kao i prikazani tekst Ervastia iz broja 1, poznati istraživač Peter Tylor-Gooby u svome radu (*Sustaining state welfare in hard times: who will foot the bill?*) ispituje podršku socijalnoj državi, ali u tri velike, odnosno socijalno-politički različite europske zemlje, Njemačkoj, Švedskoj i UK. Ponovno, u igri su različite teorije. Mnogi govore o uzroku socijalne države (pod utjecajem postfordističkih procesa, globalizacije, individualizacije i sl.), a drugi (npr. Paul Pierson) više govore o ukorijenjenim interesima različitih društvenih grupa te ovisnosti o prijedenuome (socijalnom) putu). Veliki (i različiti) utjecaj valja pripisati i različitim socijalnim tradicijama: liberalnoj, socijaldemokratskoj i kršćansko-konzervativnoj. Ukratko, istraživanje pokazuje da i dalje postoji opća podrška glavnim područjima javnih programa, a da je podrška veća kod programa koje koristi veći broj ljudi (mirovine, zdravstvo), nego kod ostalih programa (primjer naknada za nezaposlenost). Podrška direktnoj redistribuciji između bolje i slabije stoećih grupa je također slabija. Jasna podjela postoji između liberalnog i ostalih režima, a razlike prate tradicionalne linije podjela prema klasi, dobi i rodnom interesima, čime se dijelom slabe nacionalne razlike pojedinih režima. Najveći je problem provođenja daljnjih reformi, a on je sličan u svim režimima – usprkos podršci državnoj odgovornosti za mnoge programe, sklonost plaćanju većih poreza ili naknada je vrlo mala. Kako platiti visoki socijalni račun ostaje i dalje nerješivom temom socijalnih reformatora.

U ovom broju objavljen je još rad Monike Strell i Simone Duncan, *Lone motherhood, idel type care regimes and the case of Austria* te u rubrici *Research note* tekst Iana Gougha, *Social assistance regimes: a cluster analysis*.

U broju 3 na prvom je mjestu ponovno jedan gotovo fundamentalan rad također vrlo poznatoga autora Francisa G. Castlesa, *On the political economy of recent public sector development*. Potaknut mnogim radovima o globalizaciji, krizi i uzroku socijalne države, pri-

tiscima potrebe za ekonomskom konkurentnošću na smanjivanje socijalnih troškova i sl., autor želi empirijski (na osnovi konkretnih podataka) vidjeti koliko je to stvarno točno. Stoga je analizi podvrgnuo troškove 19 OECD zemalja u razdoblju od 1984. do 1997. godine. Pri tome je jasno razdvojio socijalne (zdravstvo, mirovine, bolovanja, nezaposlenost...) od javnih (obrazovanje, obrana, javni poredak, administracija...) troškova. U promatranom razdoblju socijalni su troškovi ukupno (za sve zemlje) povećani za 2,6%, dok su ostali javni troškovi smanjeni za 3,6%. Samo su dvije zemlje u promatranom razdoblju zabilježile smanjivanje socijalnih troškova (Belgija i Nizozemska), ali riječ je o zemljama s relativno visokom startnom pozicijom. Povećanje (premda vrlo malo) zabilježeno je i u liberalnim socijalnim režimima koji su bili svjedoci mnogih reformi (UK za 0,5%, SAD za 1,9%). Primjetne su, naravno, razlike među pojedinim grupama zemalja, a zamjetno je da su neke zemlje s nižim troškovima u 80-ima nastojale nadoknaditi taj zaostatak (Grčka i Portugal npr.). Autor je u svom radu testirao još niz hipoteza, a posebno je zanimljivo da pokazuje kako nema znakova veze između pozicije određene zemlje u globalnoj ekonomiji i razvoja njenoga javnog sektora. U svakom slučaju, jedan od glavnih zaključaka jest da su pojedine zemlje uspjele iskoristiti ekonomski rast za smanjivanje udjela javnih troškova, ali im to nije uspjelo u području socijalnih troškova. Riječ je o priličnoj statičkoj slici koja može biti ugrožena samo velikim povećanjem stope nezaposlenosti ili velikim ekonomskim poremećajima. Rezultati ovog rada mogu biti i nama zanimljivi. Ideju o nužnosti bitnog smanjivanja socijalnih troškova treba uvijek uzimati s velikom rezervom (ovo se ne odnosi na druge javne troškove!), tim više što je u velikoj mjeri riječ o zadanim parametrima (broj umirovljenika, stope zaposlenosti i nezaposlenosti i sl.). No, bitna razlika između Hrvatske i drugih OECD zemalja jest u stvarnom iznosu BDP-a pa ipak otvorenim ostaje pitanje u kojoj su mjeri pojedina iskustva razvijenih primjenjiva na nerazvijene.

I sljedeći je rad uvelike zanimljiv za Hrvatsku: Karin Wall, Sofia Aboim, Vanessa Cuhna, Pedro Vasconcelos, *Families and informal support networks in Portugal: the reproduction of inequality*. Slično kao i u ovdje prezentiranom tekstu o podršci nezaposlenima iz

broja 1, autori se pitaju u kojoj mjeri neformalna socijalna podrška zamjenjuje odsustvo pojedinih socijalnih programa. Posebno u uvjetima kada su (a to je bitna karakteristika južnoeuropskih socijalnih država) slabo razvijeni socijalni servisi, što predstavlja dodatni teret obiteljima. I ovaj rad pokazuje da je predodžba o učinkovitosti neformalne podrške obiteljima u velikoj mjeri pogrešna. Primjerice, 51% ispitanica (intervjuirane su žene u dobi 25 do 49 godina s barem jednim djetetom) iskazao je nikakvu ili samo rijetku pomoć koju dobivaju (ili su dobivali) od svoje obitelji. O umjerenijoj pomoći govori 27%, a o intenzivnoj samo 22% ispitanica. U slučajevima primanja pomoći najčešće je riječ o čuvanju djece, moralnoj podršci te različitim oblicima materijalne pomoći. Pomoć, najčešće, pružaju roditelji žene, tj. njihove majke. Pomoć je češća u početku braka i prilikom rođenja djeteta, a jedan od najzanimljivijih rezultata povezan je s činjenicom da je pomoć obitelji veća što žena ima više obrazovanje. S druge strane, siromaštvo pojedine obitelji (a onda i manja podrška od šire obitelji) povezano je snažno s nižim kvalifikacijama i nižom obrazovanošću. Autori na kraju rada vrlo rezolutno zaključuju kako primarne društvene veze ne uspijevaju popuniti nedostatak javnih socijalnih programa. Sasvim suprotno, neuspjeh u kombiniranju različitih elemenata socijalne zaštite, u situaciji slabe ili još uvijek ekspanzirajuće socijalne države u Portugalu, vodi do visoke razine siromaštva, odnosno prevelikih obveza za žene.

U ovom su broju objavljena još dva rada: Trudy Knijn i Frits van Wel, *Careful or lenient: welfare reform for lone mothers in the Netherlands* te Georg K. Menz, *Beyond the Anwerbestopp? The German-Polish Bilateral labour treaty*.

Iz broja 4 izdvajamo, također, rad potencijalno najinteresantniji hrvatskim čitateljima: Michael F. Förster i István G. Tóth, *Child poverty and family transfers in the Czech Republic, Hungary and Poland*. Rad započinje sljedećim pitanjima: da li se u 90-ima povećalo dječje siromaštvo, može li se zamijetiti konvergencija u razinama i obrascima siromaštva u ove tri zemlje, postoje li zajednički reformski procesi, koji je utjecaj obiteljskih novčanih transfera u redukciji dječjeg siromaštva? Profil siromaštva razlikovao se u ovim zemljama na početku 90-ih i to se razlikovanje zadržalo i u drugoj polovici 90-ih. U Češkoj R. je 1996. bi-

lo 5,6% siromašne djece, u Mađarskoj 9,4%, a u Poljskoj čak 15,8%. Poljska je zabilježila i najveći porast siromaštva djece u razdoblju 1992.–1995. godina i to za punih 6,9%. Najugroženije su velike obitelji, a posebno jednoroditeljske obitelji. Stopa siromaštva jednoroditeljskih obitelji udvostručila se tijekom 90-ih u Češkoj R. i Mađarskoj, a gotovo udvostručila u Poljskoj. Porast siromaštva povezan je najviše s općom ekonomskom i socijalnom situacijom jer su sve zemlje početkom 90-ih zadržale dotadašnje obiteljske institute, a prve veće reforme započinj u 1995. godine. Najveće reforme desile su se u Mađarskoj koja je univerzalne obiteljske doplatke zamijenila onima zasnovanim na provjeri dohotka, a slično se desilo i s porodijskim naknadama. Važnost obiteljskih transfera posebno dolazi do izražaja kod velikih obitelji, kod kojih oni čine čak od 57% do 70% ukupnih prihoda. Da nema tih javnih transfera siromaštvo bi bilo puno veće, a sličnu ulogu igraju i druge naknade, kao što su naknade za nezaposlenost, stambene potpore ili socijalne pomoći. To, zaključuju autori, govori u prilog tako potrebnoj koherenciji između obiteljske i drugih socijalnih politika u smanjivanju stope siromaštva. Očito je da se ove zemlje kreću od kontinentalnoga k više liberalnom modelu, posebice zbog uvođenja dohodovnih provjera kod nekih obiteljskih doplataka. Ipak, iskustvo govori da se dohodovnom provjerom ne šteti previše novaca, a istodobno se smanjuju prihodi najsiromašnijih te neke zemlje (opet primjer Mađarske) ponovno uvode univerzalne obiteljske naknade ili ublažuju dohodovni test.

Drugi radovi ovog broja su sljedeći: Caroline de la Porte, Phillippe Pochet, Graham Room, *Social benchmarking, policy, policy making and new governance in the EU* te Markus Haverland, *Another Dutch miracle? Explaining Dutch and German pension trajectories*. U rubrici *Debates* objavljena su tri različita (kritička) viđenja o tekstu u istoj rubrici iz broja 1 o ideji socijalnog državljanstva u EU. U rubrici *Briefing paper* objavljen je rad Michaela Brockmana i Mike Fischer, *Older migrants and social care in Austria*.

Osim prikaza knjiga, posebno je korisna rubrika *European Briefing* koja donosi najnovije vijesti iz EU u različitim socijalnim područjima, kao što su zapošljavanje i socijalna politika, državljanstvo, odnosi sa zemljama kandidatima, jednake mogućnosti, socijalna

zaštita, socijalni dijalog. Nama sve zanimljivija postaje rubrika o odnosima sa zemljama kandidatima, premda Hrvatska još uvijek (pitamo li se ozbiljno do kada?) nema status kandidata. S obzirom na mnoge (utemeljene) primjedbe da je proces pridruživanja zanemarivao socijalnu dimenziju, pozornost plijeni informacija da su pitanja zapošljavanja, siromaštva i socijalne isključenosti sada postala dio *acquis communautaire*, što znači da zemlje kandidati moraju uz pomoć Komisije implementirati programe za povećanje stope zapošljavanja,

nja, odnosno smanjivanje siromaštva i socijalne isključenosti. Također je vrlo zanimljivo da su se EK i MOR dogovorili o zajedničkom radu na setu pitanja te da će se ta njihova suradnja iskazati i u procesu proširenja EU. Takvih vrlo praktičnih, ali po značenju često dalekosežnih informacija ima podosta, a njihovo poznavanje može umnogome pomoći u nizu dilema koje se pojavljuju unutar konteksta aktualnih hrvatskih socijalnih reformi.

Siniša Zrinščak